

hayatıyla ilgili bilinen bir olay da eşi Süheyme bint Uveymir'i bir defada üç talâkla boşamasıdır. Daha sonra yaptığına pişman olmuş, Resûl-i Ekrem'e gelerek durumunu arzemiş, Resûl-i Ekrem'in kaç talâkla boşamaya niyet ettiğini sorması üzerine bir talâkı kastettiğini söylemiş, Resûl-i Ekrem de o takdirde iki talâkla evliliğini sürdürebileceğini belirtmiştir. Onun ikinci talâk hakkını Hz. Ömer döneminde, üçüncüsünü de Hz. Osman zamanında kullanarak Süheyme'yi boşadığı nakledilmektedir (*Müsned*, I, 265; Ebû Dâvûd, "Talâk", 13, 14; Tirmizî, "Talâk", 2). Hz. Osman devrinde vefat ettiğine dair rivayetler bulunmakla beraber 41 (661) veya 42'de (662) Medine'de öldüğü kaydedilen Rûkâne'nin oğlu Yezîd, kardeşi Uceyr ve Ca'fer de sahâbidir. Rûkâne Resûl-i Ekrem'den az sayıda hadis rivayet etmiş, oğulları Yezîd ve Muhammed, torunu Ali b. Yezîd, kardeşi Uceyr'in oğlu Nâfi' de kendisinden rivayet bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 265; İbn Hişâm, *es-Sîre*², II, 31; III, 366; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 337; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 155; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Musul 1404/1983, V, 70, 71; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 218; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 531-533; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), II, 236; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), II, 497-498; IV, 384-385; VIII, 23; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 287; VII, 162-163; X, 408; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtübü'l-idâriyye* (Özel), I, 364-365.

YAVUZ ÜNAL

RÜKNİYYE

(الركنية)

Alâüddevle-i Simnânî'ye
(ö. 736/1336)

nisbet edilen bir tarikat
(bk. ALÂÜDDEVLE-I SİMNÂNÎ).

RÜKNÜDDEVLE

(ركن الدولة)

Ebû Ali Rûknü'd-devle el-Hasen
b. Ebî Şücâ' Büveyh
b. Fennâ Hüsrev ed-Deylemî
(ö. 366/976)

Rey ve Cibâl Büveyhî emîri
(943-976).

Büveyhî hânedanının kurulmasından önce Rûknüddeve, ağabeyi İmâdüddeve Ebû'l-Hasan Ali ve kardeşi Muizzüddeve Ebû'l-Hüseyn Ahmed ile birlikte Deylemli liderlerden Mâkân b. Kâkî'nin, ardından Merdâvîc b. Ziyâr'ın emrinde kumandan olarak görev aldı. Ebû'l-Hasan Ali hâne-

dan kurulduktan sonra Merdâvîc'e karşı verilen mücadele sırasında yenilerek onu metbû tanıyınca kardeşi Ebû Ali Hasan'ı Ziyârî sarayına rehin göndermek zorunda kaldı (322/934). Ebû Ali Hasan, ertesi yıl Merdâvîc'in bir suikast neticesi öldürülmesi üzerine İsfahan'dan kaçıp ağabeyinin yanına geldi ve ondan sağladığı orduyla geri dönerek şehri Merdâvîc'in halefi Veşmgîr'in elinden aldı. Dört yıl sonra Veşmgîr'in Rey'den gönderdiği bir ordu tarafından İsfahan'dan uzaklaştırılan Ebû Ali Hasan önce Vâsîr'ı ele geçirmeye çalıştı. Fakat Berîdîler'le karşı karşıya geldiğinde Abbâsî Halifesi Râzî-Billâh ve Emîrülümerâ Beckem'in de harekete geçtiğini duyunca geri çekilmeye mecbur oldu; fakat hemen ardından İsfahan'ı yeniden almayı başardı (328/940). O sırada Sâ mânîler de Rey ve Cibâl'i zapt ederek Ziyârî Emîri Veşmgîr'i bölgeden uzaklaştırdılar. Ancak Sâ mânî Emîri Nasr b. Ahmed'in ölümü sebebiyle ordu geri çekilince Veşmgîr geri geldi. Bu karışıklıkları fırsat bilen Ebû Ali Hasan, Ziyârî topraklarına saldırıp Rey'i ele geçirdi ve bütün Cibâl vilâyetlerini hâkimiyeti altına aldı; böylece Büveyhîler'in Rey ve Cibâl kolu kurulmuş oldu (331/943).

Ebû'l-Hüseyn Ahmed 19 Aralık 945'te davet edildiği Bağdat'a girdiğinde kendisine emîrülümerâlık makamını ve Muizzüddeve lakabını veren Abbâsî Halifesi Müstekfî-Billâh onunla birlikte ağabeyleri Ebû'l-Hasan Ali'ye İmâdüddeve, Ebû Ali Hasan'a da Rûknüddeve lakaplarını verdi. O tarihten sonra Rûknüddeve diye bilinen Ebû Ali Hasan, Rey ve Cibâl Büveyhî emîri sıfatıyla hüküm sürdü. Ağabeyi İmâdüddeve'nin ölümünden (338/949) itibaren Büveyhî hânedanının en büyük hükümdarı ve diğer Büveyhî emîrlerinin metbûu, kardeşi Muizzüddeve'nin ölümünün (356/967) ardından aynı zamanda Abbâsî hilâfetine emîrülümerâsı olarak kabul edildi.

Rûknüddeve hükümdarlığı süresince Sâ mânîler, Ziyârîler, Mûsâfirîler ve Cibâl bölgesinin batısında yaşayan müstakil Kürt aşiretleriyle mücadele etti; ülkesi iki defa Sâ mânîler tarafından ele geçirilerek vergiye bağlandı (333/944-45, 339/950). Hayatının son yıllarında hânedan içi sorunlarla uğraşmak zorunda kaldı. Özellikle büyük oğlu Fars Büveyhî Emîri Adudüddeve'nin Irak'ı ve hilâfet merkezi Bağdat'ı hâkimiyeti altına almak için amcazadesi İzzüddeve Bahtiyâr'a karşı başlattığı saldırgan politikayı engellemeye büyük çaba harcadı. Hânedanın başına Adudüddeve'nin geçmesini vasiyet eden Rûknüddeve oğullarından Fahrüddeve'ye Hemedan, Dînever,

Rey ve diğer Cibâl vilâyetlerini, Müeyyidüddeve'ye valisi bulunduğu İsfahan'ı verdi. Irak'ın Muizzüddeve'nin soyundan gelenlerce yönetilmesini uygun gördü. Rûknüddeve 366 yılı Muharreminde (Eylül 976) vefat etti.

Rey ve Cibâl'de fiilen bağımsız bir yönetim uygulamakla beraber ağabeyi İmâdüddeve'yi hânedanın başı olarak tanıyan ve sikkelerinde onun adını da bastıran Rûknüddeve cesur bir asker ve en zor şartlar altında dahi mücadeleden yılmayan bir idareciydi. Kaynaklarda sözünde duran, bağışlayıcı, yüksek ruhlı, fütüvvet sahibi, akrabalık hukukuna riayet eden cömert bir kişi olarak tanıtılır. Rûknüddeve de bazı Deylemli ve Büveyhî emîrleri gibi Sâsânî Devleti'ne ilgi duyar ve hükümdarlarına özenirdi. 351 (962) yılında Rey'de (Muhammediye) bastırdığı bir gümüş madalyon onu bir Sâsânî imparatoru gibi resmetmekte ve Pehlevîce yazılmış, "Şehinşahın şanı artsın" ibaresini taşımaktadır (Miles, s. 155-166). Rûknüddeve'nin sarayında ilim meclisleri düzenlenmekte ve değişik mezheplere sahip âlimler tartışma yapabilmekteydi. Kendisinin de bağlı olduğu Şîa-İmâmiyye'den (İsnâaşeriyye) Şeyh Sadûk bu tartışmaları *el-Meclisü'l-lezî cerâ lehü beyne yedey Rûknü'd-devle* adlı bir kitapta toplamıştır (*A'yânü's-Şî'a*, X, 25). Başşehir Rey onun ve ünlü veziri Ebû'l-Fazl İbnü'l-Amîd'in çabalarıyla İslâm kültür ve uygarlığının önemli merkezlerinden biri haline gelmişti. Rûknüddeve'nin ülkesinin bayındırlığı ve halkının yararı için büyük harcama gerektiren projeler gerçekleştirdiği de belirtilir. Şîraz'da kendi adını taşıyan yer altı su kanalının (kanât-ı Rûknâbâd) inşası ile Düceyl ırmağı üzerindeki Hurrezâd Köprüsü'nün (Kantaratü Hurre Zâd) 150.000 dinar harcanarak yenilenmesi işi ona nisbet edilmektedir (le Strange, s. 280, 286).

BİBLİYOGRAFYA :

Hamza el-İsfahânî, *Târîhu sinî mülûki'l-arz ve'l-enbiyâ*², Beyrut, ts. (Dâru mektebeti'l-hayât), s. 181-182; Makdisî, *Ahsenü'l-tekâsîm*, s. 395; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümmem*, I, 275, 281, 301-303, 315; II, 3-6, 8, 102, 115, 118, 131-135, 222-231, 270, 273-274, 330-331, 341, 350-352, 379; Gerdîzî, *Zeynü'l-aḥbâr* (nşr. Mirza Muhammed Han Kazvîni), Tahran 1327 hş., s. 29, 30, 31, 33, 35, 36; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, bk. İndeks; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ*², s. 427, 459, 460; G. C. Miles, *The Numismatic History of Rayy*, New York 1938, s. 155-166; Ahmed-i Kesrevî, *Şehriyârân-ı Gümnam*, Tahran 1335 hş., s. 75-77, 102-105; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I, 327-336; H. Busse, "Iran Under the Buyids", *CHIr.*, IV, 250-269; *A'yânü's-Şî'a*, X, 25; G. le Strange, *Büldânü'l-hilâfeti's-Sarkıyye* (trc. B. Fransis - C. Awâd), Beyrut 1405/1985, s. 280, 286; J. L. Kra-

emer, *Humanism in the Renaissance of Islam*, Leiden 1986, s. 241-259; Ahmet Güner, *Büveyhîler'in Şîit-Sünnî Siyaseti*, İzmir 1999, s. 154-155; a.mlf., "Hamza el-İsfahânî ve Büveyhîler II", *DüİFD*, sy. 21 (2005), s. 65-68; Mafizullah Kabir, "The Buwayhids of Jibāl and Rayy", *Journal of the Asiatic Society Pakistan*, III, Karachi 1958, s. 29-33; G. C. Miles, "A Portrait of the Buyid Prince Rukn al-Dawlah", *American Numismatic Society Museum Notes*, XI (1964), s. 283-293, Plates XLV-XLVII; H. Bowen - [C. E. Bosworth], "Rukn al-Dawla", *EP* (İng.), VIII, 597-598; H. Massé, "Ruknâbâd", a.e., VIII, 599-600.

AHMET GÜNER

RÜKÛ

(الرکوع)

Namazın rükünlerinden biri.

Sözlükte "eğilmek" anlamına gelen **rükû** kelimesi, fıkıh terimi olarak namazda kıraatin tamamlanmasından sonra baş ve sırt düz bir yüzey oluşturacak ve eller dizlere ulaşacak biçimde öne doğru eğilme-yi ifade eder. Allah'ın yüceliği karşısında kulun âcizliğini ve tevazuunu belirten bu eğilme namazın rükünlerinden ve farzlarından. Rükû kelimesi Kur'an'da geçmemekle birlikte aynı kökten türeyen kelimelerin mecaz olarak "boyun eğmek" mânâsında (el-Mâide 5/55; el-Mürselât 77/48) ve terim anlamıyla (meselâ bk. el-Bakara 2/43, 125; el-Hac 22/77) kullanıldığı görülmektedir. İbadetlerin yerine getirilmesiyle ilgili ayrıntılar Hz. Peygamber'in uygulamasıyla belirlenmiş olduğundan namazda rükûun şekli Resûl-i Ekrem'in sözlü ve fiilî sünnetine dayanır. Konuya ilişkin rivayetlerin fıkıh âlimleri tarafından değerlendirilmesi ve yorumlanması sonucunda rükû ile ilgili bazı meselelerde farklı görüşler ortaya konmuştur.

Hadis kaynaklarında yer alan rivayetlerden rükû sırasında baş ve sırtın düz bir yüzey oluşturacak şekilde eğilmesi, normal mesafede açılmış el parmaklarıyla diz kapaklarının kavranması, baldır ve uyluk kemiklerinin dik durması, kadınların dizlerini biraz bükmesi, erkeklerin dirseklerini kollarla böğür arasında hafif boşluk meydana gelecek biçimde kıvrması ve bu durumun vücutta bir sükûnet hissedilinceye kadar devam etmesi gerektiği anlaşılmaktadır (Buhârî, "Ezân", 120-127; Müslim, "Şalât", 21-25, 193-196, 240; Tirmizî, "Şalât", 76-83; Ebû Dâvûd, "Şalât", 116, 142-148; İbn Mâce, "İkâmetü's-şalât", 16-17). Fakihlerin çoğunluğu, vücutta sükûnet hissedilinceye kadar rükû halinde kalmanın farz olduğu görüşündedir. Hanefî

mezhebinde hâkim kanaate göre ise âyet-te mutlak olarak rükû yapılması emredilmiş olup bunun yerine gelmiş sayılması için rükû denilebilecek şekilde eğilmek yeterlidir; konuya ilişkin hadis mütevâtir olmadığından rükûda bir süre (en az bir defa "sühbânellâhî'l-azîm" diyecek kadar) durulması farz değil vâcibtir (ayrıca bk. TA'DİL-i ERKÂN). Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre rükû hareketine yakın bir eğilmeyle bu farz yerine gelmiş olur; kıyam haline yakın eğilme ise rükû olarak kabul edilmez. Mâlikî mezhebine göre eller dizlere yakın olacak, Şâfiî mezhebine göre eller dizlere ulaşacak şekilde eğilmek gerekir. Kadınların rükûa yakın bir durumda eğilmesi yeterlidir.

Kıyamdan rükû haline geçerken "Allâhüker" denilmesi âlimlerin çoğunluğuna göre sünnettir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde bu esnada namaza başlangıç tekbirinde olduğu gibi elleri kaldırmak da sünnet kabul edilmiştir. Rükû sırasında Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih eden cümlecikleri söylemenin (tesbih) dinen tasvip edildiği, Kur'an okumanın ise mekruh olduğu hususunda fakihler fikir birliği içindedir. Hanefî mezhebinde en az üç defa "sühbâne rabbiye'l-azîm" denilmesi sünnettir. Tesbihin şekli, sayısı ve hükmü konusunda farklı görüşler bulunduğu gibi başka duaların okunmasının uygun olup olmadığı hakkında da mezhepler farklı yaklaşımlara sahiptir.

Cemaatle kılınan namazlarda rükûdan doğrulurken imam "semiallâhü limen hamideh" dedikten sonra cemaat "rabbenâ leke'l-hamd" der. Tek başına namaz kılan kimse ise her iki cümleyi sırasıyla kendisi söyler. Rükû tekbirini alırken ellerin kaldırılmasının sünnet olduğunu kabul eden fakihlere göre rükûdan kalkarken de eller kaldırılır.

Rükû halini andıracak derecede kambur olan kimsenin namaz kılarak rükûu yerine getirmiş olması için normal haline göre biraz daha eğilmesi gerekir. Hastalığı sebebiyle oturarak veya yatarak namaz kılan kimse belini veya başını bir miktar eğmek suretiyle rükûu yerine getirmiş olur. Ayakta durabildiği halde özü sebebiyle rükû yapamayan kimse Hanefîler'in dışındaki üç mezhebe göre ayakta ima ile rükû yapar. Hanefî mezhebine göre bu durumdaki kimseden kıyam şartı düştüğü için oturarak ima ile kılması daha fazilettir.

Cemaatle kılınan namazın herhangi bir rek'atında rükû halindeyken imama yeti-

şen kimse ayakta tekbir aldıktan sonra hemen rükûa giderse o rek'atı cemaatle kılmış sayılır. Bu durumdaki kişi tekbiri rükûa yakın bir durumda alırsa imama uyumuş sayılmaz ve namaza devam ederse geçerli olmaz. İmamdan önce rükû yapan veya imam rükûa gitmeden önce rükûdan başını kaldıran kimse bu rükûu imamla birlikte tekrar etmezse namazı fâsid olur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rk'a" md.; *Lisâ-nü'l-Arab*, "rk'a" md.; *Müsned*, VI, 35, 94, 115; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, [baskı yeri ve tarihi yok] (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), I, 49; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Beyrut 1992, I, 162, 163, 169, 170; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, Beyrut 1994, I, 573-589; Şirbinî, *Mugnî'l-muhtâc*, I, 163-166; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, II, 267-282; İbn Âbidîn, *Red-dü'l-muhtâr*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî), I, 300; Abdülganî b. Tâlib el-Meydânî, *el-Lûbâb* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1381/1961, I, 72, 101; Abdurrahman Kasapoğlu, "Bir Dinî Tecrübenin İfade Simgesi: Rükû", *Tabula Rasa*, III/9, Isparta 2003, s. 255-279; "Rükû", *Mv.F*, XXIII, 126-135.

NİHAT DALGIN

RÜKÛN

(الركن)

Bir ibadeti,
hukukî fiil veya işlemi oluşturan
ana unsur anlamında
fıkıh terimi.

Sözlükte "köşe, ana sütun, bir bütünün ayrılmaz parçası; büyük iş; dayanak, güç" anlamlarına gelen **rûkn** kelimesi (çoğulu erkân), fıkıh usulü terimi olarak bir şeyin varlığı kendi varlığına bağlı olan unsuru ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de rûkn iki yerde "dayanak ve güç" (veya ordu) (Hûd 11/80; ez-Zâriyât 51/39), iki yerde fiil olarak "meyletmek" (Hûd 11/113; el-İsrâ 17/74) mânâsında geçer. Hadislerde rûkn ve türevleri sözlük anlamlarında sık sık, bazan da Kâbe'nin köşelerini adlandırmak üzere kullanılır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "rk'n" md.). Literatürde **erkânü'l-İslâm** ve **erkânü'd-dîn** şeklindeki yaygın kullanımla İslâm dininin temel hükümleri, çoğunlukla da İslâm'ın beş şartı diye bilinen kelime-i şehâdet, namaz, zekât, oruç ve hac kastedilir.

Cumhur ibadetlerin ve hukukî işlemlerin temel gereklerini rûkn olarak adlandırırken Hanefîler ayrıca rûknün o amelin yapısından bir parça teşkil etmesi şartını arar. Meselâ icap ve kabul akdin rûknü olup cumhur akdin başka bazı temel gereklerini de rûkn diye nitelerken Hanefîler bunlardan "in'ikad şartları" diye söz eder. Esasen hükmün şer'î açıdan gerçek-